ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА АПИТЕРАПИЯТА

Деница Гроздева[1], Патрисия Ефтимова[2], Мирела Дубараджиева[2]

[1]Катедра по консервативно зъболечение и орална патология, Факултет по дентална медицина, Медицински университет – Варна
[2]Катедра по кинезитерапия, Факултет по обществено здравеопазване, Медицински университет – Варна

POTENTIALS OF APITHERAPY

Denitsa Grozdeva[1], Patrisiya Eftimova[2], Mirela Dubaradzhieva[2]

[1]Department of Conservative Dental Treatment and Oral Pathology, Faculty of Dental Medicine, Medical University of Varna
[2]Department of Kinesitherapy, Faculty of Public Health, Medical University of Varna

РЕЗЮМЕ

Лечението с пчелни продукти (апитерапия) е метод с хилядолетна история. В днешно време е обект на множество проучвания, насочени към доказването на терапевтичната им ефективност. Разширяването на клиничния спектър на въздействие позволява все по-широкото приложението на апитерапията в комплексното лечение на редица хронични заболявания, съвместно с фармакологичното и нефармакологичното лечение. Целта на настоящата статия е да се проучат възможностите за приложение на пчелните продукти за целите на превенцията, профилактиката и комплексната терапия на хроничните заболявания.

Ключови думи: *апитерапия, пчелни продукти, противопоказания*

ABSTRACT

Treatment with bee products (apitherapy) is a method with a thousand-year history. Nowadays, it is the subject of numerous studies aimed at proving its therapeutic effectiveness. With the expansion of the clinical spectrum of influence, apitherapy can now be applied in the complex treatment of a variety of chronic diseases in conjunction with pharmacological and non-pharmacological treatments. The purpose of this article is to study the possibilities of application of bee products for the purposes of prevention, prophylaxis, and complex therapy of chronic diseases.

Keywords: *apitherapy, bee products, healthcare, chronic diseases*

ВЪВЕДЕНИЕ

Апитерапията (апис - пчела; терапия - лечение) представлява лечение с пчелни продукти, сред които са пчелен мед, пчелен хляб, цветен прашец, пчелно млечице, прополис, пчелен восък, пчелна отрова. Апитерапията намира широка популярност в целия свят като естествен метод за лечение и възстановяване на организма. Такава терапия се използва от хора, страдащи от сериозни заболявания, а също и за повишаване на общия тонус и профилактика при здрави хора. Апитерапията се разделя на пчелни продукти, прилагани само с лечебна цел (пчелна отрова, прополис, пчелен восък), и пчелни продукти с хранително-лечебни свойства (пчелен мед, пчелен прашец, пчелно млечице). В зависимост от пчелния продукт апитерапията се дели на:

- Медолечение;
- Лечение с пчелно млечице;
- Поленотерапия (лечение с пчелен прашец);
- Апитоксинотерапия (лечение с пчелна отрова);
- Прополисотерапия;
- Лечение с пчелен восък.

Уникалността на апитерапията се дължи на естествените съставки на пчелните продукти (6).

СЪЩНОСТ

Медът е скъпоценна съставка за подхранване, изцеление и красота, известна и доказала се във времето. В Египет например бил наричан «нектар на боговете», заемайки почетно място сред най-ценните храни и лекарства. Доказателство за това е папирусът „Книга за приготвянето на лекарства за всички части на човешкото тяло“, датиращ от повече от 3500 г., който съдържа множество рецепти с основна съставка пчелен мед. В книгата са описани целебните свойства на меда и неговото приложение във вид на мази, пластири, компреси, отвари и пилюли при стомашно-чревни, бъбречни, очни, хирургически и други болести. Откриват се сведения за лечението на рак на стомаха и други тумори чрез напитки с мед и компреси с мед; за затруднено отделяне на урината - студени пилюли, съдържащи мед; за очни тумори - лекарство, включващо и мед. Освен в Египет пчелният мед в древността се прилагал и в Индия с лечебна и профилактична цел. Съществувало древно индийско лекарство, наречено алтерандия, което било приготвяно главно от мед, за да доставя на хората удоволствие и за запазване на младостта им. Подобно на амброзията (Гърция) т.нар. напитка на безсмъртието също съдържала мед и се славела като най-силното укрепващо организма средство (12).

Пчелните продукти се разделят в две категории в зависимост от това дали се синтезират от самите пчели, или се трансформират от пчелите в кошера, след като са събрали природни ресурси.

- Първа категория (от самите пчели) - пчелно млечице, пчелен восък и пчелна отрова;
- Втора категория (от околната среда и трансформирани в кошера) - мед, пчелен прашец, пчелен хляб и прополис (5,8).

Пчелният мед представлява сладка сироповидна течност, която пчелите произвеждат от нектара, събран от цветовете на медоносните растения, складирайки го в пита. Той е източник на въглехидрати, поради тази причина дава прилив на енергия на организма, увеличава издръжливостта и помага за борбата с умората. Освен това има високо съдържание на витамини и минерали, подсилващи имунната система; хранителни добавки, служещи за отстраняване на свободните радикали от тялото, има и научни доказателства, според които медът има антидиабетен ефект върху организма и др. Използва се срещу ракови заболявания и въпреки че не може да ги лекува, редовната му употреба може да ги предотврати. Има антибактериален, пробиотичен и успокояващ ефект, продължителното му приложение подобрява гликемията и липидния профил, ускорявайки загубата на тегло и предотвратявайки появата на затлъстяване при пациенти, като намира приложение и в козметиката. Благоприятният му ефект при диабет се изразява чрез подобряване на профила на метаболитни нарушения, свързани с диабета, като повишени нива на чернодробни трансаминази, триглицериди, както и понижени нива на HDL холестерол. Според проучване върху експериментални животни едновременното приложение на антидиабетни лекарства (метформин и глибенкламид) и мед засилва действието им и понижава глюкозата в по-голяма степен. Медът е полезен при заздравяването на рани (3,11). Това се изразява в осигуряването на влажна среда за раната, по този начин нейното заздравяване се ускорява за 50% от времето.

Пчелната отрова е широко разпространено средство за лечение още от древни времена и представлява сложен биологичен продукт с високо съдържание на белтъчини (около 80%). Според данни от фармакологично проучване тя съдържа съставни части, които проявяват свойствата на стероидни и нестероидни противовъзпалителни средства. Днес се използва във ветеринарната и традиционната медицина поради доказаните ползи в борбата с различните видове ревматизъм, артрози, спондилоартрози, радикулит, плексит, невралгия и др. Лечението с пчелна отрова често се съпътства с промени в начина на живот, хранене и др. Направени са множество изследвания на пчелната отрова, като последните от медицинското училище на университета във Вашингтон дават информация, че пчелната отрова и нейната основна активна съставка мелитин е в състояние да унищожи туморни клетки и да въздейства като противовирусен агент срещу ХИВ. Пчелната отрова се прилага чрез естествени ужилвания, подкожни инжекции със стандартни препарати, съдържащи пчелна отрова, физиотерапия (електрофореза и фонофореза), мехлеми, инхалации, таблетки и акупунктура. Върху нервната система тя проявява болкоуспокояващ ефект. По други данни акупунктурата с пчелна отрова постига голям успех при лечението на Паркинсон, учените смятат, че апитоксинът, съдържащ се в пчелната отрова, действа по сходен начин с бо-

тулиновия токсин и води до временна мускулна парализа. Намира приложение и при лечението на артрит, тъй като ужилването на точното място води до облекчение. Освен чрез ужилване, при това заболяване се предлагат и кремове с пчелна отрова за външна употреба. Локалното приложение води до дълбока местна хиперемия, което подобрява кръвообращението в дадената област и спомага за разнасянето на възпалителните и отпадните продукти. Посредством тези физиологични механизми се повлияват мускулният тонус, трофиката, хемодинамиката и метаболизмът, подпомага се детоксикацията, елиминирането на отоци и токсини. Локалното приложение на пчелна отрова се комбинира с физиотерапия и други лечения за повишаване на положителните му ефекти и др. (13). Преди започване на терапията се прави проба за чувствителност чрез втриване в областта на предмишницата на стандартен препарат или директно пчелоужилване. При отрицателна реакция се пристъпва към лечение.

Пчелният восък е кремообразно вещество, използващо се от пчелите за изграждане на пчелни пити (7). Благодарение на него те формират структурата на своето гнездо. Той се прилага по много разнообразни начини, като най-голям дял (40%) от търговията с пчелен восък в световен мащаб се свързва с козметичната индустрия. Прилага се при лечението на циреи и гнойни пъпки, като се прави компрес. За целта се използва пчелен восък от първи клас, той не бива да е прегрял, чист е и е без прополис. Пчелният восък възвръща и поддържа тургора и еластичността на кожата, придава блясък и образува защитен слой, особено важен през зимния сезон. Около 30% са заети от фармацевтичната индустрия (восък с добро качество) и около 20% са за направата на свещи. Последните 10% от световната търговия намират други приложения. Доказано е, че пчелният восък притежава противовирусно и антимикробно действие (9). Когато се загрее, той поема известно количество топлина и след поставяне върху кожния участък постепенно я отдава на съответните подлежащи тъкани. Това води до дълбока местна хиперемия, с което се подобряват кръвообращението, трофиката на тъканите, разнасянето на отпадните възпалителни продукти и др. Част от активните вещества на восъка са в състояние да се резорбират в кожата. Смята се, че пчелният восък е способен да извлича чрез кожата разпадни продукти, токсини и др. Благодарение на тези свойства той е показан при възпалителни и дегенеративни заболявания на стави, тендовагинити, неврити и др.

Пчелният прашец, който е смятан за „най-добрия хранителен продукт в света“, е маса от микроспори в семената, с жълт цвят и в прахообразна форма. Благодарение на терапевтичните, лечебните и хранителните свойства, които има, той е ценен продукт за естествената медицина (4). Пчелният прашец има антимикробни, антибактериални, противогъбични, антивирусни и имуностимулиращи свойства. Поради много проведени изследвания, които са свързани с храненето на различни животни, се стига до извода, че пчелният прашец повишава съдържанието на магнезий и витамин С в скелетните мускули, сърдечния мускул и тимуса. Освен това се повишава съдържанието на хемоглобина и еритроцитите. Терапевтичните свойства на пчелния прашец се прилагат при забавено развитие, липса на апетит и недохранване, при хора с голямо психическо и физическо натоварване и след операции. Пчелният прашец още се използва и против стареене поради способността му да намалява производството на пигмента свързан с възрастта - липофусцин.

Пчелен хляб е прашецът, съхраняван от пчелите в пчелните пити. Въпреки това той се отличава по състав от пчелния прашец. Образува се от поставянето от пчелите на цветен прашец в килийките, като добавят мед и различни ензими от слюнката си и получената смес се подлага на млечнокисела ферментация. Този процес обогатява продукта с нови хранителни вещества и подобрява усвояването му от храносмилателната система. Пчелният хляб се смята за силно превъзхождащ пчелния прашец, но въпреки това той е най-малко изследваният продукт в пчелния кошер до момента.

Прополисът (още наричан клей) представлява вещество, което е с гъста и лепкава консистенция. Сместа е съвкупност от прашец от цветовете и пъпките на растенията, восък и смоли, като е подложена на ферментация в храносмилателната система на пчелите и е обогатена с ензими. Прополисът има богато съдържание на микроелементи, витамини, минерални соли, етерични масла, ферменти и хормони. Сред многото му лечебни свойства са антивирусни, антибактериални, противовъзпалителни, противогъбични и антикарциногенни свойства. Той може да се съчетава с други пчелни продукти, за да се образува натурален и ефикасен антибиотик. Продуктът може да се намери под формата на прахове, екстракти, тинктури, таблетки, спрейове и мехлеми. Използва се като лечебно, терапевтично средство при изгаряния, възпаления и язви в устата, диабет, ракови язви, простудни рани, генитален херпес и др. Тъй като пропо-

лисът възпрепятства кръвосъсирването в кръвоносните съдове, той действа изключително добре при разширени вени и хемороиди. Третирането на възпалени венци с прополис става, като се смачква част от него и се поставя върху венците за една нощ (10).

Пчелното млечице се характеризира със сладко-кисел вкус, с белезникав, жълт цвят и натрапчива миризма. Различава се с това, че има много приложения като лечебно средство: спомага за признаците при менопауза; регулира кръвната захар, кръвното налягане и холестерола; намалява менструалните болки; действа благоприятно върху работата на мозъка и имунната система; помага при ракови заболявания, остеопороза, безплодие; спомага за образуването на колаген и заздравява кожата; предпазва черния дроб. Пчелното млечице се прилага още и за укрепване на психо-емоционалния и физическия тонус; действа благоприятно при безсъние, акне, депресия, анемия, рани и други. Може да се използва и като добавка при спортисти. Посредством обновяване на клетъчния метаболизъм пчелното млечице подобрява продължителността на здравето и се използва като мярка против стареене. Благодарение на богатите си лечебни свойства, които биват противовъзпалителни, антиоксидантни, антимикробни, кардиопротективни, невропротективни, антипролиферативни, антилипидемични и др., пчелният продукт се използва като терапевтичен метод при диабет, хипертония, хиперлипидемия и невродегенеративни заболявания като болестта на Паркинсон и болестта на Алцхаймер (1,2).

Освен изброените дотук ползи от пчелните продукти апитерапията влияе благоприятно и върху спортисти, тъй като медът помага за възстановяване на мускулния тонус. Пример за това са бегачите на дълги разстояния, при които той заема голяма част от диетата. Това е така, защото в меда се съдържат висококачествени захари, при липса на мазнини, именно поради тази причина тялото бързо усвоява тези естествени захари за енергия, така че е препоръчително да се приема мед преди, по време и след тренировка. При физическа активност тялото изразходва запасите от глюкоза и нивата на захарта намаляват, което пречи на интензивността, затова много спортисти го приемат по време на тренировката под формата на разтвор от вода и мед за пиене.

Въпреки всички предимства на апитерапията тя може да бъде и опасна за здравето и живота, затова всеки терапевт трябва да е много добре запознат със съответните противопоказания, които са:

- алергия към пчелни продукти;
- бременност и кърмене;
- туберкулозата на всеки етап;
- обостряне на хронични заболявания;
- хронични чернодробни и бъбречни заболявания;
- нарушено кръвосъсирване;
- онкологични заболявания.

Малък процент от хората страдат от тежка алергична реакция, причинена от пчелната отрова, тя се проявява около 30 минути след излагане на отровата. Анафилаксията (алергична реакция) е животозастрашаваща, затова преди прилагане на апитерапия трябва да се вземат нужните мерки (изследвания).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Пчелите и пчеларството носят ползи за човешкото съществуване почти навсякъде по света. Освен за лечение медът служи и за профилактика, като някои го наричат „нетрадиционна ваксина за предпазване от редица заболявания“. През вековете медът, пчелният прашец, прополисът и пчелното млечице са били ценени като храна и лекарство. Днес науката потвърждава мъдростта на дедите ни и терапевтичния ефект от приложението на пчелни продукти.

ЛИТЕРАТУРА

1. Ali AM, Kunugi H. Apitherapy for Parkinson's Disease: A Focus on the Effects of Propolis and Royal Jelly. Oxidative Medicine and Cellular Longevity. 2020.
2. Ali AM, Kunugi H. Royal Jelly as an Intelligent Anti-Aging Agent-A Focus on Cognitive Aging and Alzheimer's Disease: A Review. Antioxidants (Basel). 2020.
3. Al-Waili N, Salom K, Al-Ghamdi AA. Honey for wound healing, ulcers, and burns; data supporting its use in clinical practice. The Scientific World Journal. 2011.
4. Denisow B, Denisow-Pietrzyk M. Biological and therapeutic properties of bee pollen: a review. Journal of the Science of Food and Agriculture. 2016.
5. Didaras NA, Karatasou K, Dimitriou TG, Amoutzias GD, Mossialos D. Antimicrobial Activity of Bee-Collected Pollen and Beebread: State of the Art and Future Perspectives. Antibiotics (Basel). 2020.
6. Fratellone PM, Tsimis F, Fratellone G. Apitherapy Products for Medicinal Use. Journal of Alternative and Complementary Medicine. 2016.
7. Fratini F, Cilia G, Turchi B, Felicioli A. Beeswax: A minireview of its antimicrobial activity and its application in medicine. Asian Pacific Journal of Tropical Medicine. 2016.

8. Mohammad SM, Mahmud-Ab-Rashid NK , Zawawi N. Stingless Bee-Collected Pollen (Bee Bread): Chemical and Microbiology Properties and Health Benefits. Molecules. 2021.

9. Popova MP, Chinou IB, Marekov IN, Bankova VS. Terpenes with antimicrobial activity from Cretan propolis. Phytochemistry. 2009.

10. Saeed MA, Khabeer A, Faridi MA, Makhdoom G. Effectiveness of propolis in maintaining oral health: a scoping review. The Canadian Journal of Dental Hygiene. 2021.

11. Saikaly SK, Khachemoune A. Honey and Wound Healing: An Update. American Journal of Clinical Dermatology. 2017.

12. Stagos D, Soulitsiotis N, Tsadila C, Papaeconomou , Arvanitis C, Ntontos A, Karkanta F, Adamou-Androulaki S, Petrotos K, Spandidos DA, Kouretas D, Mossialos D. Antibacterial and antioxidant activity of different types of honey derived from Mount Olympus in Greece. International Journal of Molecular Medicine. 2018.

13. Zhang S, Liu Y, Ye Y, Wang XR, Lin LT, Xiao LY, Zhou P, Shi GX, Liu CZ. Bee venom therapy: Potential mechanisms and therapeutic applications. Toxicon. 2018.

Адрес за кореспонденция:
Деница Гроздева
Факултет по дентална медицина
бул. „Цар Освободител“ 84
Варна, 9000
e-mail: Denitsa.Grozdeva@mu-varna.bg